

Na lovu saharských trpaslíků

Jen málokterý živočišný druh dokáže přežít v náročných podmínkách saharské pouště. Trpasličí gekoni *Tarentola chazaliae* to zvládnou i díky vzdušné vlhkosti z nedalekého Atlantského oceánu

TEXT A FOTO: DANIEL JABLONSKI

↑ Celkový pohled na gekona *T. chazaliae* v jeho přirozeném prostředí

Většina lidí se domnívá, že plazům vyloženě vyhovují podmínky suchých oblastí, protože vydrží dlouhou dobu bez vody. Jestliže si i vy myslíte, že tam, kde ostatní tvorové hynou dehydratací a úpalem, tam si plazi libují,

vězte, že to není tak docela pravda. Plazi sice mají suchou pokožku schopnou zadržovat vodu, nemají vnitřní mechanismus udržování tělesné teploty (jsou takzvaně studenokrevní = poikilotermie), jejich vajíčka jsou chráněna pevnými obaly a některé druhy jsou živorodé. Kromě toho mají i další vhodné adaptace. Vysoké teploty a nízká vzdušná vlhkost, s nimiž se setkáváme třeba na Sahaře, ale ani jim nesvědčí. I tady však žijí plazi, kteří takto nehostinný životní prostor dokázali zabydlet.

POUŠTNÍ „VOJÁK“ SE SILNOU ČELISTÍ

Na Západní Sahaře a v přilehlých oblastech jižního Maroka a severozápadní

Mauritánie lze napočítat několik desítek dvou z celkově čtyř evolučních linií současných plazů – želv a šupinatých. Jednou z nejbohatších skupin jsou pak gekoni (*Gekkonidae*, *Squamata*) – typičtí obyvatelé jak suchých oblastí, tak míst relativně humidních a tropických. Na území Západní Sahary nebo Maroka můžete, převážně na hamadách, narazit na třicetimetrové nenápadné gekony (např. rody *Saurodactylus*, *Tropiocolotes*), ale i na středně velké gekony s výrazně rozšířenými konci prstů (rod *Ptyodactylus*), kteří obsazují skalní bloky nebo místa obydlená lidmi.

Mezi ty spíše menší patří i populární a sympatický trpaslík *Tarentola chazaliae* (synonymum *Geckonia chazaliae*). Tento druh se od běžně známých gekonů dost odlišuje, a to způsobem života i vzhledem. Především se u něj

AŽ O VÍCE NEŽ TŘICET STUPŇŮ CELSIA

mohou v rámci jednoho dne poskočit
teploty na Sahaře

NA JAŘE A NA PODZIM

se gekoni nepotřebují ukryvat před
extrémními teplotními výkyvy

DRUH TARENTOLA CHAZALIAE

byl dříve jediným zástupcem dnes
neplatného rodu *Geckonia*

přede mnou se mihne drobný tvor – plaz, nebo nějaký drobný savec

nevyvinuly „lepivé“ prsty na nohou pro pohyb po vertikálních stěnách (viz např. Příroda 6/2012, str. 50), které jsou tak typické pro taxony rodů *Tarentola*, *Hemidactylus*, *Ptyodactylus* apod. Silné nohy *T. chazaliae* jsou ovšem dobře uzpůsobeny pro vyhrabávání nor v syrkém pouštním prostředí a pohybu po písku obecně. Díky tvaru hlavy je tento gekon běžně nazýván „přilbový“. Hlava je rovněž na rozdíl od ostatních zástupců rodu výrazně mohutnější, s pevnými čelistmi, které dokážou ulovit a spořádat i jinak velmi tvrdá tělíčka pouštních brouků rodu *Blaps*.

ENDEMICKÝ OBYVATEL MAKARONÉSIE

Gekon „přilbový“ striktně obývá pobřežní území západní a severozápadní Afriky, čímž je vlastně pro tuto oblast endemickým. Místy je možné natrefit na něj i více ve vnitrozemí, maximálně však 50 kilometrů daleko od moře. Nejseverněji sahá jeho výskyt přibližně po marocké město Agádír, jižně pak přes Západní Saharu i do Mauritánie a středního Senegalu. Životním prostorem těchto tvorů jsou zde pouštní až polopouštní biotopy s nízkými porosty mezi písčitými dunami, skalnaté bloky přerušované nánosy písku, hamady, ale i smetiště a jiná lidskou činností pozměněná stanoviště, která jsou v dosahu vlhkosti Atlantického oceánu. Právě ta je zdrojem vody nejen pro tyto gekony, ale i ostatní organismy Makaronésie.

Označení Makaronésie náleží ostrovům ve východním Atlantiku (Kanárské o., Madeira, Kapverdy) a zahrnuje také úzký pás pobřeží severozápadní Afriky. Blízkost oceánu je přitom klíčová pro rozvoj zde žijících společenství rostlin a živočichů. V chladném zimním období (prosinec–březen), kdy teploty klesají i pod 10 °C, se tyto gekony ukrývají v hlubších norách hlodavců nebo ještěrek. Skrýš vyhledávají také během horkého léta, kdy teploty naopak šplhají až na 50 °C. Na lov vyrážejí teprve s nočním ochlazením. Na jaře a na podzim je pak můžete zastihnout

↑ Dospělý gekon
Tarentola chazaliae
je v porovnání s dlaní
dospělého člověka
opravdovým trpaslíkem

POHROBEK ZANIKLÉHO RODU

STRUČNÝ POPIS: Gekon *Tarentola chazaliae* je sice malý ještěr (8–10 cm, samice jsou vždy větší než samci), ale stavba jeho těla je dost mohutná. Nohy má široce od těla, ocas je oproti tělu poměrně krátký. Jeho tělo je dokonale zbarveno tak, aby splývalo s okolním prostředím. Vybavení se často přizpůsobuje okolí, a tak jsou některé exempláře monotónně šedavé až žlutavé, jiné mají slabý nebo i výraznější vzor po celé svrchní straně těla. Břišní strana těla je pak spíše bělavě jednolitá.

MÍSTNÍ NÁZEV: V Hassánštině (dialekt arabštiny používaný zejména v severozápadní Africe) je spolu s dalšími ještěry označován jako „Talegleg“.

TAXONOMICKÉ ZAŘAZENÍ: Gekon *Tarentola chazaliae* byl dříve pro svou evidentní morfologickou a vlastně i ekologickou odlišnost řazen do samostatného rodu *Geckonia*. Fylogenetické vztahy založené na sekvenci mitochondriální a jaderné DNA však ukazují, že patří mezi skupinu velmi blízko příbuzných druhů z Kanárských (*Tarentola gomorensis*, *T. delalandii*) a Kapverdských ostrovů (*T. rudis*, *T. gigas*, *T. caboverdiana*, *T. darwini*). Jeho vzezření a způsob života zmatl i otce popisu druhu, francouzského přírodovědce Françoise Mocquarda (1870–1909), který jej zařadil právě do rodu *Geckonia*. Ten je dnes již synonymizován (užívání tohoto názvu zaniklo a bylo sloučeno s rodem *Tarentola*), protože druh *T. chazaliae* byl jeho jediným zástupcem.

↑ Detail hlavy sahar-
ského trpaslíka s typicky
přilbovitým tvarem

→ Typický biotop
druhu tvořený malými
pískovými dunami
v oblasti jihozápadního
Maroka

i volně pod plochými kameny. V tuto dobu se totiž nepotřebují ukrývat před extrémními teplotními výkyvy.

PŘEKVAPENÍ CHLADNÉHO JARA

Když jsem se jednoho březnového dne dostal na lokality gekonů *T. chazaliae*, nepanovalo zrovna optimální počasí. Jaro v Maroku sice bylo v plném proudu, ale denní teploty se stále pohybovaly okolo 20 °C a přes noc občas klesaly i pod 10 °C. Na jednom místě u hranic s Alžírem mi kolem stanu dokonce poletoval sníh. Určitě i proto se mi přilboví gekoni zpočátku jakoby vyhýbali a poprvé jsem se s nimi setkal během noční obhlídky okolí v poušti někde mezi městy Guelmine a Tan-Tan.

Všude okolo byl naprostý klid, jen v dále na místní hlavní komunikaci občas prořízla tmě světla projíždějících aut. Byl jsem venku už nějakou tu hodinku a nejvíc jsem si přál nalézt pouštní zmije rodu *Cerastes*, pro něž byla daná lokalita typickým biotopem. Nezablýhl jsem ovšem ani jedinou; zřejmě i na ně bylo dost chladno. Někteří hadi se však již aktivovali, protože přes den jsem našel svlek po kobře egyptské

(*Naja haje*), jejíž populace jsou zde antracitově černé. Při pochůzce prohlížím téměř každý z prýsců rodu *Euphorbia*, které se zde přizpůsobily pouštním podmínkám. Mnohem více než klasický prysec, který známe z našich zeměpisných šířek, připomínají kaktusy. Ani pod prýsči se ale nic neukrývalo. Pusto je i pod kameny a dokonale ticho ruší jen pouštní brouci rodu *Blaps*. Vtom se mi před rozsvícenou čelovkou mihne drobný tvor. Jde o tak krátký okamžik, že s jistotou nedokážu říct ani to, zda jde o plazu, nebo nějakého drobného savce. Když se opatrně přiblížím k místu, kam zvíře zaběhlo, za pomoci svítilny je hádanka hned vyřešena. Na drobných nožkách přede mnou stojí malý gekon „přilbový“. Těžko říct, kdo z nás je víc překvapený.

POSLEDNÍ MAROCKÉ SETKÁNÍ

Navzdory krátkým nožkám jsou gekoni *T. chazaliae* rychlí běžci. Ulovit nočního poutníka tedy není snadné, ale nakonec se mi to daří. Konečně mám s tímto úžasným gekonem čest přímo v jeho přirozeném prostředí. Herpetologická štěstěna je mi ale nakloněna, a tak tyto zajímavé tvory později potkávám i na dalších dvou lokalitách v okolí pláží Tan-Tanu.

Prostředí je po setmění úplně jiné než přes den. Hlavní rozdíl je ve vzdušné vlhkosti, která je díky bezprostřední blízkosti Atlantiku tak vysoká, že písek, vegetace a stěny domů jsou úplně mokré. Od Atlantiku tentokrát přišla opravdu vydatná mlha. Po chvíli chůze vlhne i oblečení, čelovku a fotoaparát musím neustále otírat suchým hadříkem.

pravděpodobné, že pokud se na tyto lokality ještě někdy podívám, drobné gekony *T. chazaliae* už neobjevím. Lidská populace a s ní spojená výstavba v Maroku totiž neustále roste. Pokud si spojíme fakt výskytu gekona *Tarentola chazalinae*, který je vázán na zdejší pobřežní frakce a jejich specifické mikroklima, a výstavbu hnanou turistickým

↑ Na tomto snímku vynikne, jak dokonale splývají gekoni se svým prostředím

nedokáže běhat po stěnách, ale jeho nohy jsou dokonale uzpůsobeny pro pouštní prostředí

V podstatě procházím okolí města, a tak mě ani nepřekvapuje hromada odpadků. Není na ni pěkný pohled, ale odpadky paradoxně slouží místním plazům jako vhodné úkryty. Nejeden plechovka skrývá spící ještěry rodu *Mesalina*, nebo *Acanthodactylus*. Na vegetaci ověšené spoustou igelitových tašek se pak krčí chameleoni obecní (*Chamaeleo chamaeleon*). Ještě častěji potkávám noční lovce, jakými jsou gekoni *Stenodactylus mauritanicus*, nebo *Saurodactylus brosseti*. V pohotovosti jsou i drobní hádci *Macrotodon brevis*, pro něž jsou gekoni a spící ještěrky hlavní potravní složkou. Po chvíli mi zkříží cestu i první gekoni „přilboví“.

S posledními exempláři tohoto druhu, které na své cestě potkávám, se loučím jen váhavě. Je totiž celkem

ruchem, jež se rozšiřuje hlavně podél pobřeží, budoucnost sympatických plazů se nám nemůže jevit v příliš pozitivním světle. «

BOHATSTVÍ NEJVĚTŠÍ POUŠTĚ

Sahara, jako největší poušť na světě (pokud pomineme mrazovou poušť Antarktidu) je ve své uniformitě, ale zároveň rozmanitostí opravdu pozoruhodným místem naší planety. Na území srovnatelné velikostí s Čínou nebo USA se rozkládá deset států. Kdybyste chtěli Saharu projít skrz naskrz, v nejširším bodě byste museli urazit přes 2 000 km a v nejdělsím až 5 500 km. A přechod by to nebyl jednoduchý. Oblast s nejtípickejším pouštním rázem má srážky jen okolo 50 až 100 mm ročně, v některých místech nespadne několik let jediná kapka. Teploty v rámci 24 hodin mohou poskočit i o 30 stupňů. Živočichové i vzácné rostliny se zde musí vyrovnat s nelehkými podmínkami, na které je však evoluce vybavila mnohými vylepšeními. Ještě před několika tisíci lety byla Sahara mnohem vláhnejším místem, plným zeleně a vlhkosti, kde se vyskytovaly zebry, žirafy, lvi a jiní větší obratlovci.

